

берувчи ташкилот ва корхоналар томонидан мамлакатга етказиб берилган технологик ускуналарда мавжуд бўлган яширин камчиликлар учун, шунингдек магистрал қувурларни монтаж қилиш, сошлаш ва фойдаланиш вақтида аниқланган етказиб берилган материалларга боғлиқ камчиликлар учун ушбу ташкилотларнинг жавобгарлик масалаларини белгилаб қўйилиши лозим. Ушбу ҳолат Туркменистон Республикаси “Магистрал қувур транспорти тўғрисида”ги қонунининг 16-моддасининг 8 бандида муносаббатланган. Унга мувофиқ, магистрал қувур объектларини қуриш (қайта таъмирлаш), таъмирлаш учун технологик ускуналар ва материаллар ишлаб чиқарувчи ҳамда таъминловчи корхона ва ташкилотлар:

– магистрал қувурларни монтаж қилиш, сошлаш ва эксплуатация қилиш пайтида етказиб берилган технологик ускуналар ва материалларда аниқланган яширин камчиликлар учун қафолат муддати давомида жавобгар ҳисобланадилар;

– нозосликлари бор ва (ёки) шартнома шартларига мос келмайдиган технологик ускуналар ва материаллар етказиш натижасида буюртмачига келтирилган зарарни қоплаши зарур.

Ишлаб чиқариш-технологик объектларига уланган технологик ва диспетчерлик бошқармалари ўзининг мулк шаклидан қатъий назар магистрал қувурга уланган марказий оператор томонидан бошқарилишини қонунда белгилаб қўйиш магистрал қувур транспортида ташилаётган газ, нефть ва нефть маҳсулотларини узлуксиз ҳамда ўз вақтида ташилишини таъминлаб беради.

Магистрал қувур транспорти фаолияти жуда ҳам хавфли фаолият турларидан бири ҳисобланади. Қонунда магистрал қувур транспорти объектлари хавфсизлигини таъминлаш бўйича, шунингдек юзага келиши мумкин бўлган аварияларнинг кенгайиб кетмасли ва уларни бартараф этиш ҳаракатларига ушбу объектларнинг тайёргарлик даражасига нисбатан алоҳида талаблар белгилаб қўйилиши лозим.

Ўзбекистон Республикасида “Магистрал қувур транспорти тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилиниши газ ва нефть қувурлари транспортининг экологик хавфсизлик учун жавобгарлигини оширишга, аҳоли, саноат ва ишлаб чиқариш объектларини ёқилғи-энергетика ресурслари билан таъминлашни яхшиланишига, мамлакатнинг ёқилғи-энергетика комплекси бошқарувини такомиллашувига, мамлакатнинг ягона халқаро энергетика тизимига чуқур иқтисодий интеграциялашувига шарт-шароит яратиб беришга хизмат қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. <http://www.turkmenistan.gov.tm> Закон Туркменистана “О магистральном трубопроводном транспорте”.
2. <http://www.pravo.by> Закон Республики Беларусь “О магистральном трубопроводном транспорте”.
3. <http://www.consultant.ru> Закон Российской Федерации “О магистральном трубопроводном транспорте”.
4. Егизаров В.А. Транспортное право: Учеб. пособие. –М.: Юрид. лит., 1999.
5. Перчик А.И. Трубопроводное право: учеб. –М., 2002.

А. Юлдашов,

ЎЗР Миллий гвардия Ҳарбий-техник институти
мустақил изланувчиси

МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШДА ШАРТНОМАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ: МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

Аннотация: мазкур мақолада муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш масалалари, унинг ҳуқуқий воситалари, Ўзбекистон Республикаси ва айрим хорижий мамлакатлар қонунчилиги нормалари таҳлил этилган, тегишли таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: муаллифлик ҳуқуқи, қонунчилик, муҳофаза, шартнома, ҳуқуқ ва мажбуриятлар.

Аннотация: в данной статье проанализированы вопросы обеспечения охраны авторского права, его правовые средства, нормы законодательства Республики Узбекистан и зарубежных стран, разработаны предложения и рекомендации.

Ключевые слова: авторское право, законодательство, охрана, договор, права и обязанности.

Annotation: this article analyzes the issues of ensuring the protection of copyright, its legal means, the legislation of the Republic of Uzbekistan and foreign countries, developed proposals and recommendations.

Key words: copyright, legislation, protection, contract, rights and obligations.

Муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш бугунги кунда дунёнинг кўплаб мамлакатлари учун долзарб ва ечими қутаётган муҳим аҳамиятга эга масалалардан биридир. Айниқса, бу масала телекоммуникация тармоқларининг ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларига кенг кириб бориши шароитида янада ўз аҳамияти ва долзарблигини ошириши айни ҳақиқатдир. Ҳозирги кунда жуда кўплаб мамлакатлар ва фаолияти муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлашга қаратилган халқаро ва минтақавий ноҳукумат ташкилотлари томонидан муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш борасида ишлар амалга оширилмоқда.

Албатта, муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлашнинг энг муҳим ҳуқуқий воситаларидан бири бу муаллифлик шартномасидир. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига кўра икки ёки бир неча шахснинг фуқаролик ҳуқуқлари ва бурчларини вужудга келтириш, ўзгартириш ёки бекор қилиш ҳақидаги келишуви шартнома дейилади^[1, 153-бет].

Шартнома муаллифлик ҳуқуқида муҳим ўринга эга бўлган тушунчалардан биридир. Ўз навбатида муаллифлик шартномасига доир қоида ва нормалар Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунининг 38–42-моддаларида ўз ифодасини топган. Хусусан, мазкур Қонунининг 38-моддасига кўра, муаллифнинг мулк шаклидаги бошқа шахсга ўтказиш мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида ёки мутлақ бўлмаган ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида амалга оширилиши мумкин. Мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси фақат ушбу ҳуқуқлар ўтказилаётган шахс асардан муайян усулда ва

шартномада белгиланган доирада фойдаланишига рухсат беради.

Муаллифлик шартномасини тузиш жараёнида қуйидагилар шартномада бевосита акс этишига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

– асардан фойдаланиш усуллари (муаллифлик шартномаси асосида ўтказиладиган конкрет ҳуқуқлар таснифи);

– асардан фойдаланишнинг ҳар бир усули учун тўланадиган ҳақ миқдори ва (ёки) тўланадиган ҳақ миқдорини белгилаш тартиби, уни тўлаш тартиби ҳамда муддатлари [2].

Қонунчиликка мувофиқ, муаллифлик шартномаси тарафлар зарур деб топган бошқа шартларни ҳам назарда тутиши мумкин

Россия Федерацияси Фуқаролик кодексининг 1289-моддасига кўра, буюртманинг муаллифлик шартномаси асосида яратилган асар шартномада назарда тутилган муддатларда буюртмачига берилиши лозим. Агарда шартномада унинг бажарилиш муддати белгиланмаган бўлса ёки муддатни аниқлашни имкони бўлмаса, мазкур шартнома тузилмаган деб ҳисобланади¹ [3]. Россия резиденти ва хорижий томон вакили билан тузилган муаллифлик шартномаси томонларнинг келишувига кўра, Россия Федерацияси ёки хорижий мамлакатнинг қонунчилиги талаблари асосида тузилиши мумкин.

Бугунги кунда муаллифлик шартномаси юридик назария ва амалиётдан келиб чиқиб, одатда қуйидагича туркумланиши мумкин:

1. Асарнинг тури ва ундан фойдаланиш усулидан қатъи назар:

- адабий асарларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар;
- мусиқий асарларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар;
- архитектура асарларини яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар;
- бошқа (аудиовизуал, график-тасвирли в.б..) асарларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар.

2. Асарни тайёрлаш даражасига кўра:

- буюртманинг муаллифлик шартномаси;
- тайёр асар учун муаллифлик шартномаси.

Шунингдек, муаллифлик шартномаси қайта ишланган ва қайта ишланмаган асарларга ҳам ажратилиши мумкин.

3. Тақдим этилаётган ҳуқуқнинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда:

- мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси;
- номулқ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномасига бўлинади.

4. Асардан фойдаланиш усулидан келиб чиққан ҳолда:

- наشريёт муаллифлик шартномаси;
- сценарий муаллифлик шартномаси;
- қўлёзмани депонентлаштириш муаллифлик шартномаси;
- манзарали-амалий санъат асарини саноатда фойдаланиш муаллифлик шартномаси;

– асарни эфир ёки кабель орқали кўрсатув ёхуд эшиттириш беришнинг муаллифлик шартномаси;

– бадий асар буюртмасининг муаллифлик шартномаси;

– намоишнинг муаллифлик шартномаси.

Ўзбекистон қонунчилигига кўра, муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи қанча муддатга ўтказилиши тўғрисида шарт бўлмаган тақдирда, шартнома тузилган санадан бошлаб беш йил ўтганидан кейин, агар фойдаланувчи шартнома бекор қилинганга қадар камида олти ой олдин бу ҳақда ёзма равишда огоҳлантирилган бўлса, шартнома муаллиф томонидан бекор қилиниши мумкин. Грузиянинг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ эса мазкур муддат уч йилни ташкил этади. Бу муддат Россия Федерацияси, Арманистон, Озарбайжон Республикасида беш йил, Молдовада эса уч йилни ташкил этади. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси 357-моддасига асосан, қонунда ёки шартномада шартноманинг амал қилиш муддати тугаши тарафларнинг шартнома бўйича мажбуриятлари бекор бўлишига олиб келиши мумкинлиги белгиланган. Бундай шарт ёзиб қўйилмаган шартнома тарафлар мажбуриятни бажаришининг шартномада белгилаб қўйилган охири муддатигача амал қилиш белгиланган. Шу ҳамда муаллифлик ҳуқуқи йўналиши бўйича келгусида турли мулкый масалалар келиб чиқиш эҳтимоли нуқтаи назаридан давлатларнинг миллий қонунчиликларида муддатларнинг белгиланиши мақсадга мувофиқдир.

Молдова Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунининг 25-моддасига мувофиқ, Молдова интеллектуал мулк давлат агентлиги манфаатдор вазирлик ва идоралар билан келишилган ҳолда муаллифлик шартномаларининг намунавий шакллари ишлаб чиқиши мумкин.

Худди Ўзбекистон қонунчилигида белгилангани каби, Грузия ҳамда Молдова давлатларининг қонунчилигида ҳам муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи амал қиладиган ҳудуд доираси тўғрисида шарт бўлмаган тақдирда, шартномага биноан бошқа шахсга ўтказиладиган ҳуқуқнинг амал қилиши фақатгина мазкур давлат ҳудуди билан чекланиши белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига кўра, шартнома ўзгартирилган ёки бекор қилинган тақдирда, агар келишувдан ёки шартномани ўзгартириш хусусиятидан бошқача тартиб аниқлашмаса, тарафлар шартномани ўзгартириш ёки бекор қилишга келишган пайтдан бошлаб, шартнома суд тартибида ўзгартирилган ёки бекор қилинганга эса суднинг шартномани ўзгартириш ёки бекор қилиш ҳақидаги қарори қонуний кучга кирган пайтдан бошлаб мажбуриятлар ўзгартирилган ёки бекор қилинган ҳисобланади [4, 168-бет].

Ўз навбатида, “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунда аудиовизуал асар яратиш ва ундан фойдаланишга оид муаллифлик шартномасининг ўзига хос хусусиятлари бўйича нормалар ўрнатилган. Унга кўра, аудиовизуал асар яратиш ва ундан фойдаланиш учун муаллифлик шартномасини тузиш, агар шартномада бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, бу асар муаллифлари томонидан аудиовизуал асарни тайёрловчига тақоррлаш, тарқатиш, прокатга бериш, омма олдидан

¹ “Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая)” от 18.12.2006 N 230-ФЗ (ред. от 23.05.2018).

ижро этиш, эфирга узатиш, кабель орқали юбориш, барчанинг эътиборига такроран юбориш, аудиовизуал асарни барчанинг эътиборига етказиш, шунингдек аудиовизуал асарга субтитр қилиш ва матнни дубляж қилиш бўйича мутлақ ҳуқуқларнинг ўтказилишига олиб келади. Кўрсатилган ҳуқуқлар аудиовизуал асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи амал қиладиган муддат мобайнида амалда бўлади.

Аудиовизуал асар таркибига кирадиган асарлардан фойдаланиш муаллифлик шартномаси асосида ва қонунда назарда тутилган бошқа асосларда амалга оширилади. Асарни аудиовизуал асар таркибига киритишга ўз розилигини берган ҳуқуқ эгаси, агар аудиовизуал асарни тайёрловчи билан тузилган муаллифлик шартномасида бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, аудиовизуал асардан фойдаланишни тақиқлашга ёки бирон-бир тарзда чеклашга ҳақли эмас.

Аудиовизуал асарга таркибий қисм бўлиб кирган, ҳам илгари мавжуд бўлган, ҳам унинг устида ишлаш жараёнида яратилган асарларнинг муаллифлари, агар аудиовизуал асарни тайёрловчи билан тузилган муаллифлик шартномасида бошқача қоида шартлашилган бўлмаса, ҳар бири ўз асарига нисбатан муаллифлик ҳуқуқидан фойдаланади.

Хорижий жисмоний ёки юридик шахс билан тузилган муаллифлик шартномаси ўзига хос хусусиятларга эга. Хусусан, хорижий ҳуқуқ эгалари билан тузиладиган муаллифлик шартномаларда миллий қонунчиликда назарда тутилмаган қоида ва нормалар мавжуд бўлиши мумкин. Бундай ўзига хос қоидалар фойдаланиладиган асарлардан ажратиладиган ҳақларда, шартнома бўйича ўтказиладиган ҳуқуқларда, томонларнинг жавобгарлиги ва бошқаларда кўринади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси – Т.; “Адолат”нашриёти, 2015. – 153-б.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонуни 39-модда.
3. “Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая)” от 18.12.2006г. N 230-ФЗ (ред. от 23.05.2018).
4. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. – Т.; “Адолат”нашриёти, 2015. – 168-б.